

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՂՈՒԿԱՍ ՎՐԴ. ԽԱՐԲԵՐԴՑԻ

Ծնած է Ժ. Դարու վերջերը: Հօրը անունն էր Աբրահամ, Գրապարհան տոհմէ: Տիրացած է լատիներէն և իտալերէն լեզուներուն: Հմտացած է Աստուածաբանութեան: Իր նախասիրած ասպարէզը եղած է թարգմանչութիւնը: Յովհաննէս Կոլոտի բառերով՝ Ղուկաս յաքնանաճար վարդապետ էր «կարի քաջ տեղեակ լաթինական լեզուի, որ գրեթէ միայն ի մակերևոյթ նախագաղափարին նշմարեալ անդէն հայկական բառի իբր զհասարակն զրոյց արտաբերէր» (Յուզակ Ձեռ. Ղալաթիոյ, էջ 16-17): Ուրիշ մըն ալ զինքը որակելու համար, 1745ին, կերած է «բաղմամբարգման» բառը (Յուզակ Ձեռ. Ս. Յակոբեանց, Ա. Հատար, էջ 326):

Արդարեւ Ղուկաս Վրդ. շուրջ քառասուն տարի (1716-1753) զբաղած է, Կ. Պոլսոյ մէջ, թարգմանչութիւններ կատարելով լատիներէնէ և իտալերէնէ, որոնք առհասարակ կը մնան անախ: Թարգմանութեանց լեզուն զժրտաբար լատինաբան խորթ հայերէն մըն է, որ այդ շրջանին նորոյթ դարձած էր գրական հրապարակի վրայ:

Իր գլխաւոր մեկնեալներն են եղած Յովհաննէս Պար. Բաղիշեցի և Յակոբ Պար. Նալեան:

Այստեղ կը ներկայացնենք իր կատարած չորս տասնեակ գործերու թարգմանութիւնները, ժամանակագրական կարգով, ըստ կարելւոյն:

1. — Զերմեաւոր կեան. Ֆրանչիսկոս Սալէզարցի (1609), լատիներէնէ, 1716ին, Կ. Պոլսեցի Մաղաքիա Դպրի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. Թ. 712:

2. — Գիրք Օրինակաց և Նմանութեանց, Յովհաննէս Սանճէմիւնեցիի, 1717ին, լատիներէնէ, Մաղաքիա Դպրի խնդրանքով. հետագային հրատարակուած Վենետիկի մէջ (1750), Սարաֆեան Սարգիս եպիսկոպոսի կողմէ:

3. — Պատմութիւն Ս. Երկրի, Մարիանոս Մօսոնի (1667), իտալերէնէ, 1725ին, գործակցութեամբ Մաղաքիա Դպրի. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 153, 724:

4. — Լուսուորութիւն Խոստովանութեան, Դուլիէմս Փեփինի (1586), լատիներէնէ, 1725ին, Բաղիշեցի Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 103, 105: Ձեռ. Երեւանի, Թիւ 1462:

5. — Աստուածաբանութիւն Սկոթոսի (1274-1308), լատիներէնէ, 1729ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ղալաթիոյ, Թիւ 3:

6. — Խորեութիւն Աշխարհի, Թէոդորոս Ճեննարի, իտալերէնէ, 1730ին, յանձնարարութեամբ Յովհաննէս պատրիարքի. — Ձեռ. Ղալաթիոյ, Թիւ 110:

7. — Բանք Ոսկիականք, Յակոբ Վօռաճիոյի, 1731ին, լատիներէնէ, Յարութիւն վարդապետի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 26, 586. — Շատ տարածուած գիրք մըն է: Ս. Յակոբեանց Ձեռագրատան մէջ կայ 31 օրինակ:

8. — Ներկրթունք Ապաշխարողի, Պօղոս Սէնէրեանի, իտալերէնէ, 1732ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 789:

9. — Բացայայտութիւն Հայր մերին, Պօղոսի Սէնէրեոյ, իտալերէնէ, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Անկիւրիոյ, Թիւ 289, թարգմանչին գրով:

10. — Անտառ Այլարանութեան, Հերանիմոս Լաուլթիոյի (1550), լատիներէնէ, 1733ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ղալաթիոյ, Թիւ 1:

11. — Աստուածաբանութիւն (մասնակի), Թովմա Ագուինացիի (1226-1274), լատիներէնէ, 1734ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1332:

12. — Արհեստ Բժշկութեան, Բեռնարդոս Քրիսթինի, իտալերէնէ, 1735ին, Կ. Պոլսեցի կարապետ Բժիշկի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1874:

13. — Կանոնք Կուսանաց Ուսուցիչի, 1736ին, իտալերէնէ, Պատրի Լամբէի խնդրանքով. — Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 1373:

14. — Փիլիսոփայութիւն, Անտոնիոս Կոստինի (1666), լատիներէնէ, 1737ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Արմաշի, թիւ 64:

15. — Պարտէզ Հովուաց, Յակոբ Մարկանտիոսի, լատիներէնէ, Յովհաննէս պատրիարքի հրամանով. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 35:

16. — Գիրք որ կոչի Քաղաքավարութիւն, 1740ին, իտալերէնէ, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1874:

17. — Անտառ Նորագոյն Մտածմանց, Աղեքսանդր Գալամթոյի, իտալերէնէ, 1741ին, Յովհաննէս պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 31. — Շատ տարածուած գիրք մըն է: Ս. Յակոբեանց Զեռագրատան մէջ կայ 23 օրինակ: Ասոնց վրայ կրնանք աւելցնել Պօղոս Ագրիանուպոլսեցիի աշխատութեամբ համառօտութիւնը, որմէ ես կը գտնուի 11 օրինակ:

18. — Չարչարանք Տեառն մերոյ, Տոմինիկեան Եւսեբիոսի, «Թարգմանեցաւ յիտալական լեզուէ ի հայկական բարբառ... օժանդակութեամբ տեառն Սամուէլի աստուածաբան վարդապետի եղնկացոյ... յամի Տեառն 1741» — Տես Յուլիան Զեռ. Ս. Յակոբեանց, Գ. Հասար, էջ 206:

19. — Ջերմեառնդ Մտածմունք Ս. Օգոստինոսի, իտալերէնէ, 1747ին, Նալեան Յակոբ պատրիարքի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 70:

20. — Մեկնութիւն երգոց երգոյն, Բեռնարդոս Աբբայի, լատիներէնէ, 1748ին, Կ. Պոլսեցի Տիր. Սահփանոս Նօտարի յանձնարարութեամբ. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 199:

21. — Գիրք Մտածմանց Օգոստինոսի, Անսելմոսի, Բեռնարդոսի և Իտինթոսի, 1749ին, լատիներէնէ, Կ. Պոլսեցի Սահփանոս Նօտարի խնդրանքով. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 1393:

22. — Զեռածական Վարդապետութիւն, լատիներէնէ, 1749ին. — Զեռ. Զմմառի, թիւ 658:

23. — Աստուածաբանութիւն (Տեսական) Թովմա Ազուկինացիի, լատիներէնէ, 1751ին, Պանտոսի Առաջնորդ Ղազար Արքեպիսկոպոսի խնդրանքով. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 20:

24. — Առարկութիւնք և Լուծմունք, Միքայէլ Ֆեպուռոսի (1680), լատիներէնէ, 1753ին. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 118, 1496:

Բացի վերագրեալներէն Ղուկաս վարդապետ՝ Նալեան Յակոբ պատրիարքի յանձնարարութեամբ թարգմանած է լատիներէնէ, 1745–1753 թուականներուն, Կոստանդնուպոլսի Ալափիտէի Ս. Գրոց վրայ յօրինած մեծածաւալ Մեկնութիւնները. կը ներկայացնենք Ս. Գրոց կարգին համաձայն:

25. — Մեկնութիւն Հնգամատենի. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 100:

26. — Մեկնութիւն Առակացն Սողոմոնի. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 14, թարգմանչին գրով:

27. — Մեկնութիւն Ժողովողի, 1752ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 16:

28. — Մեկնութիւն երգոց երգոյն. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 643:

29. — Մեկնութիւն Իմաստութեան, 1751ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 15:

30. — Մեկնութիւն Եսայեայ. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 10, թարգմանչին գրքչութեամբ: Զեռ. Ս. Յ. Թ. 59:

31. — Մեկնութիւն Երեմիայի, 1750ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 11:

32. — Մեկնութիւն Եղեկիէլի, 1747ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 13, թարգմանչին գրով:

33. — Մեկնութիւն Դանիէլի, 1745ին, Պանտոսի Ղազար Եպիսկոպոսին հրամանով. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 113:

34. — Մեկնութիւն ԺԲ. Մարգարէից, 1746ին. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 24, 67:

35. — Մեկնութիւն Գործոց Առաքելոց. — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 80, 150:

36. — Մեկնութիւն ԺԴ. Թղթոցն Պօղոսի, 1749ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 18, թարգմանչին ձեռագիրը:

37. — Մեկնութիւն Կաթողիկեայց, 1749ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 20, թարգմանչին ձեռագիրը:

38. — Մեկնութիւն Յայնուրեան, «Թարգմանեցաւ եղև ի Ղուկասու վարդապետէ Խարրերթացոյ. խնդրանք և ծախիւք մեծի Պատրիարքի Բիւզանդիոյ Տեառն Յովհաննիսի Աստուածաբանութեան Վարդապետի Բաղիշեցոյ». — Զեռ. Ս. Յ. Թ. 61:

39. — Մեկնութիւն Սիրաքայ, 1753ին. — Զեռ. Ղալաթիոյ, թիւ 17:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ ՎԱՆՔ ՆՈՐ ԶՈՒՂԱՅԻ

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ. — Նոր Զուղայի Ամենափրկիչ վանքը հիմնադրվել է Պարսկաստանի Ասպահան քաղաքին մօտ, Ժէ. դարուն սկիզբը, Զուղայէն տարագրուած Հայոց կողմէ, ի յիշատակ իրենց Հին Զուղայի համանուն վանքին: Նախապէս եղած է պարզ և անփառունակ շինուածք մը, որ կէս դար ետքը փոխարինուած է ընդարձակ և փառաւոր կառուցումներով. — Հմմտ. Լ. Գ. Մինասեան, Իրանի Հայկական վանքերը, Թեհրան, 1971, էջ 39-71: Պատկերագիրք Ս. Ամենափրկիչ վանուց, Նոր Զուղա, 1975:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Նոր Զուղայի և Ամենափրկիչ վանքի առաջնորդներէն կը յիշենք տասնեակ մը, հնազոյններէն, և կու տանք հակիրճ տեղեկութիւններ:

1. — Մեսրոպ Արեւիկսկոպոս, 1605-1622:

2. — Խաչատուր Արք. Կեսարացի, 1623-մ. 1646, աշակերտ Մովսէս Տաթևացիի, վանքին մէջ հաստատած է ապարան և 1641ին հրատարակած է «Հարանց վարք» գիրքը:

3. — Դաւիթ Արք. Զուղայեցի, 1651-մ. 1683, աշակերտ Կեսարացի Խաչատուր վարդապետի: Եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի երուսաղէմի մէջ ձեռամբ Փիլիպպոս կաթողիկոսի (1651): Վանքը կը վերաշինէ ինը տարուան աշխատանքով (1655-1664): Կը կառուցանէ հոյակապ նոր եկեղեցի:

Այս ցանկը սպառնիչ է կը կարծենք, այնուհանդերձ յոյժ ապաւորիչ է իր քանակին մեծութեամբ: Հազիւ թէ գտնուի ուրիշ թարգմանիչ մը, որ նման ծառայուն արդիւնքով կարենայ մրցիլ Խարբերդցի Ղուկաս վարդապետին հետ:

Ն. ԱՐՔ. ԵՐՈՎԱԿԱՆ

Հոգ կը տանի վանական դպրոցին և կը հասցնէ քսանէինը աշակերտներ, որոնցմէ ինը եպիսկոպոս, ինը վարդապետ և տասնմէկ քահանայ:

4. — Սեփանոս Եպս. Զուղայեցի, 1684-մ. 1698, աշակերտ Դաւիթ վարդապետի: Վանքին ապարանը աւելի ևս կը կարգաւորէ, և 1688ին լոյս կը տեսնէ իր յօրինած Հակածառութեան Գիրքը՝ բնդդէմ պապականաց:

5. — Աղեփանգը Եպս. Զուղայեցի, 1699-1706, աշակերտ Զուղայեցի Դաւիթ վարդապետի: Բարեք տնտեսութեամբ կը կառավարէ իր թեմն ու վանքը, և 1706ին կաթողիկոս ընտրուելով կը մեկնի Էջմիածին: Իր առաջնորդութեան շրջանին (1702) կառուցուած է վանքին հոյակապ զանգակատունը. — Իրանի Հայկ. վանքերը, էջ 63:

6. — Մովսէս Եպս. Զուղայեցի, 1706-1725: Կը շինէ վանքին Առաջնորդարանը:

7. — Դաւիթ Եպս., Բ., 1725-1728: Եղած է նախանձախնդիր՝ քահանաներու պարկեշտ կենցաղավարութեան, և եկեղեցական արարողութիւններու կանոնաւոր կատարման:

8. — Ասուածատուր Եպս. Փահրապասցի, 1729-1745: Իր հեղ և խաղաղասէր բնաւորութեան պատճառով իրեն տուած են «Աղաւնի» մականորը:

9. — Պօղոս Եպս., 1748-1752: Եռամեայ պաշտօնավարութենէ ետք կը պարտաւորուի հրամարիլ, դատապարտելի ընթացքի հետեւ ըլլալուն պատճառով:

10. — Գեորգ Եպս., 1754-1768: Բռնաւորներու հարստահարութեանց չգիմանալով կը հեռանայ Զուղայէն և կ'երթայ Բասրայ, և քանի մը տարի այնտեղէն կը վարէ իր առաջնորդական պաշտօնը. — Հմմտ. Պատմ. Նոր Զուղայու, Հատոր Երկրորդ, Յարութիւն Տէր Յովհաննեսնց, Նոր Զուղայ, 1881:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Ամենափրկիչան վանքին մէջ, ապարանի հաստատութենէն առաջ և յետոյ, անպակաս եղած են գրիչներ, որոնք պարապած են եկեղեցական և այլ մատենաներու ընդօրինակութեամբ: Անոնցմէ կրնանք յիշել հետեւեւորները: